

Tema 8

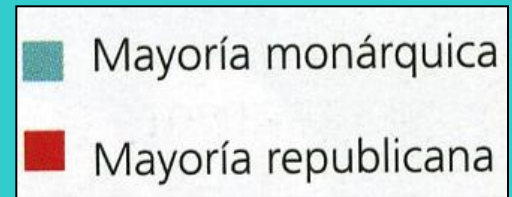
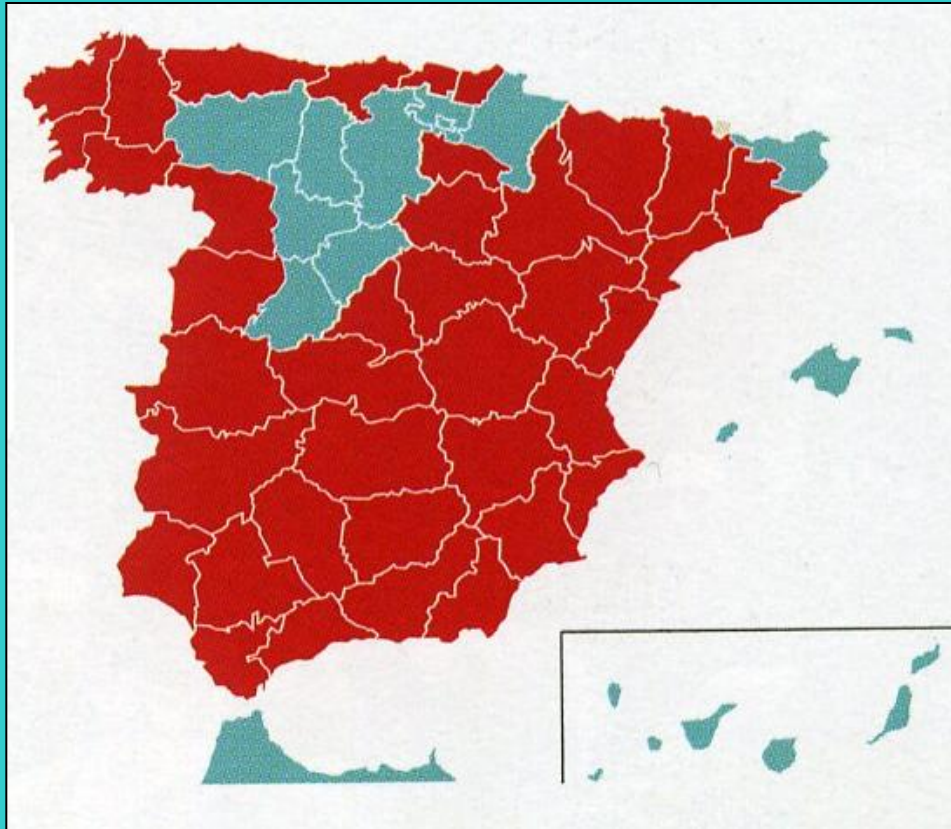
Segunda República e Guerra Civil

As eleccións municipais de 1931 deron o triunfo nas grandes cidades á coalición entre republicanos e socialistas; ante isto e para evitar unha posible confrontación, **AFONSO XIII** abandonou o trono e o país, proclamándose a **II REPÚBLICA**.

Para moitos esta era a oportunidade que se lle presentaba a España de realizar as reformas políticas e sociais que necesitaba; porén, o novo réxime tivo que facer fronte moi cedo a múltiples problemas: por unha banda, a inmediata oposición dos terratenentes, a Igrexa, os financeiros, os grandes empresarios etc.; por outra, as organizacións obreiras de esquerdas optaron en moitos casos pola vía revolucionaria provocando graves alteracións da orde pública, o que complicou aínda máis a situación para os gobernantes republicanos.

A depresión económica internacional derivada da **crise de 1929**, que tamén afectaba negativamente a economía do país, tampouco axudou nada. O resultado foi que a sociedade española estaba profundamente dividida entre os que apoiaban o novo réxime (as esquerdas) e os que querían volver de novo á anterior situación (as dereitas).

Eleccións municipais. Abril 1931

Os republicanos obteñen maioría nas capitais de provincia. Ábrese a esperanza dunha renovación auténtica da vida política, que supere o inmovilismo da etapa anterior.

ELECCIONES MUNICIPALES (ABRIL 1931)

Fuente: INE. Anuarios Estadísticos, 1931-1940.

Alegoría da II República Española (“a nena bonita”). As súas señas de identidade son: a bandeira tricolor, o himno de Riego e a figura feminina tocada co gorro frixio, á maneira da *Marianne* francesa revolucionaria, e coa balanza da xustiza na man. Ao fondo vese un barco, un avión e un ferrocarril como expoñentes da modernización que o novo réxime pretende impulsar no país e, en primeiro plano, os libros, o referente á educación, cuestión básica.

O novo sistema de goberno identifícase co morado pola súa connotación revolucionaria, co célebre xeneral Riego por ser o primeiro liberal da época contemporánea, e coa xustiza representada na muller como garante da nova orde social.

Manifestacións de xúbilo en Madrid ante a proclamación da II República: o 14 de abril España ergueuse republicana.

O día 15, ás doce da mañá, no balcón do pazo de Rajoi izábanse a bandeira republicana e a galega; en adiante, republicanismo e galeguismo camiñarían de par na executoria política dos representantes composteláns gañadores nas urnas. Os concelleiros electos nomearon alcalde a Raimundo López Pol e acto seguido, unha nutrida manifestación percorreu as rúas notificando a todo o vecindario tan xubiloso acontecemento^[1].

Este día foi declarado festa nacional; nos edificios públicos ondeaba a bandeira republicana e nalgúñas casas particulares lucían colgaduras cos cores republicanos, repicaron as campás e disparáronse foguetes. Os comercios pecharon e os obreiros paralizaron as obras. Pola tarde houbo paseo e música, rematando os actos ás dez da noite^[2]. O único incidente que tivo lugar protagonizouno o ata entón xefe dos municipais, ó tentar levarse toda a documentación existente nas oficinas da garda municipal.

^[1] Sesión do 15-IV-1931. *Libro 1º de Actas Municipales: abril 1931, enero, 1932*. A.M.S. Ó pasar por diante da Universidade os estudantes subiron ó paraninfo destranzando o retrato de Afonso XIII e enarbolando a bandeira republicana no edificio. *El Pueblo Gallego*, 16-IV-1931.

Mentres o país celebraba a proclamación da República, **Afonso XIII** abandona o palacio rumbo a un exilio voluntario. Antes de marchar deixou un testamento no que proclama:

"Las elecciones celebradas el domingo, me revelan claramente el amor de mi pueblo [...]. Hallaría medios sobrados para mi prerrogativas, en eficaz forcejeo con quienes las combaten. Pero quiero apartarme de cuanto sea lanzar a un compatriota contra la guerra civil [...]. Espero conocer la auténtica y adecuada conciencia colectiva, y mientras habla la nación suspendo el ejercicio del poder real y me aparto de España, reconociéndola como única señora de sus destinos."

O monarca recibe críticas tanto pola súa aquiescencia coa Ditadura de Primo de Rivera como pola súa pasividade ante o sector republicano.

Aínda que os seus dereitos sucesorios pasan ao seu fillo Don Xoán, o monarca non abdicará ata xaneiro de 1941. Un mes despois morre en Roma aos 54 anos.

Alfonso XIII

O sistema de partidos na Segunda República

Partidos		Esquerda	Centro	Dereita
ESTATAIS		• PSOE • PCE • Acción Republicana (Esquerda Republicana)	• Partido Republicano Radical • Dereita Liberal Republicana	• CEDA • Comuñón Tradicionalista • Renovación Española • FE e das XONS
REGIONAIS	Cataluña	• ERC (Esquerra Republicana)	• Lliga Nacionalista de Catalunya	
	País Vasco		• PNV	
	Galicia	• ORGA	• Partido Galeguista	

Partido	Tendencia política	Líderes
Esquerda Republicana (ER) *	Esquerda	Manuel Azaña
Partido Republicano Radical Socialista (PRRS)	Esquerda	Félix Gordón de Ordás
Partido Republicano Radical Socialista Independente (PRRSI)	Esquerda	Marcelino Domingo
Unión Republicana (UR) **	Esquerda	Diego Martínez Barrio
Esquerra Republicana de Cataluña (ERC)	Rexionalista de esquerda	Francesc Maciá Lluís Companys
Organización Republicana Galega Autónoma (ORGA)	Rexionalista de esquerda	Santiago Casares Quiroga
Partido Socialista Obrero Español (PSOE)	Esquerda	Indalecio Prieto Julián Besteiro Francisco Largo Caballero
Partido Comunista de España (PCE)	Esquerda	José Díaz Dolores Ibárruri (Pasionaria)
Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM)	Esquerda	Joaquín Maurín Andrés Nin
Partido Republicano Radical (PRR)	Centro-Dereita	Alejandro Lerroux
Partido Republicano Conservador (PRC)	Centro-Dereita	Miguel Maura
Partido Republicano Progresista (PRP)	Centro-Dereita	Niceto Alcalá Zamora
Partido Republicano Liberal Demócrata (PRLD)	Centro-Dereita	Melquíades Álvarez
Confederación Española de Dereitas Autónomas (CEDA)	Dereita	José María Gil Robles
Partido Nacionalista Vasco (PNV)	Rexionalista de dereita	José Antonio Aguirre
Lliga Rexionalista de Cataluña	Rexionalista de dereita	Francesc Cambó
Falange Española das XONS	Extrema dereita	José Antonio Primo de Rivera

- As esquerdas estaban formadas por partidos reformistas e revolucionarios que integraron a Fronte Popular e se mantiveron fieis á República cando estallou a Guerra Civil.
- O centro incluía partidos reformistas que desaparecerán practicamente en 1936.
- Nas dereitas integrábanse partidos conservadores e incluso fascistas que apoiaron aos sublevados na Guerra Civil ou se inhibiron.

PARTIDOS REPUBLICANOS

E
S
Q
U
E
R
D
A

ACCIÓN REPUBLICANA (1925, Manuel Azaña)
PARTIDO REPUBLICANO RADICAL SOCIALISTA (PRRS, 1930, Marcelino Domingo)
IZQUIERDA REPUBLICANA (1934, en torno a Azaña)
UNIÓN REPUBLICANA (1934)

C
E
N
T
R
O

PARTIDO RADICAL (Alejandro Lerroux)

D
E
R
E
C
H
A

DERECHA LIBERAL REPUBLICANA (1930, Niceto Alcalá Zamora. En 1933 divídese en: Partido Republicano Progresista, liderado por Alcalá Zamora; e Partido Republicano Conservador, de Miguel Maura)

PARTIDOS OBREIROS E ORGANIZACIÓNS OBREIRAS:

DE ESQUERDAS:

PSOE (I. Prieto, J. Besteiro) e o seu sindicato, a UGT

CNT e FAI (F. Montseny, B. Durruti, F. Ascaso)

PCE (Dolores Ibarruri, alias “Pasionaria”)

POUM (Partido obreiro de Unificación Marxista, A. Nin, J. Maurín).

DE DEREITAS:

Sindicatos católicos agrarios (proliferaban por toda España)

“Solidaridad Trabajadores vascos” (STV)

PARTIDOS AUTONOMISTAS

E
S
Q
U
E
R
D
A

ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA (Francesc Macià, Lluís Companys)
O.R.G.A. (Organización Republicana Gallega Autónoma, Santiago Casares Quiroga, 1930).
Mais tarde denominouse ORGA-FRG e a partir de maio de 1932: Partido Republicano Gallego.

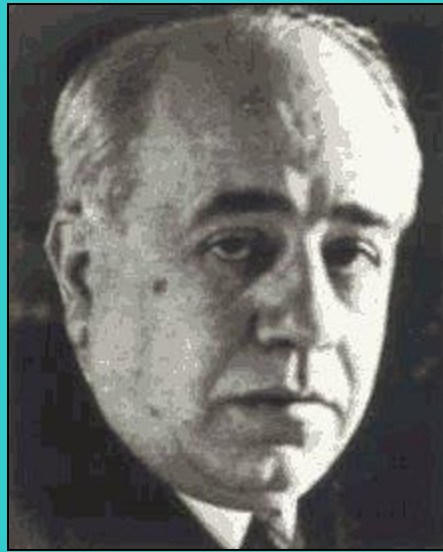
CEN-
TRO

DE-
REI-
TA

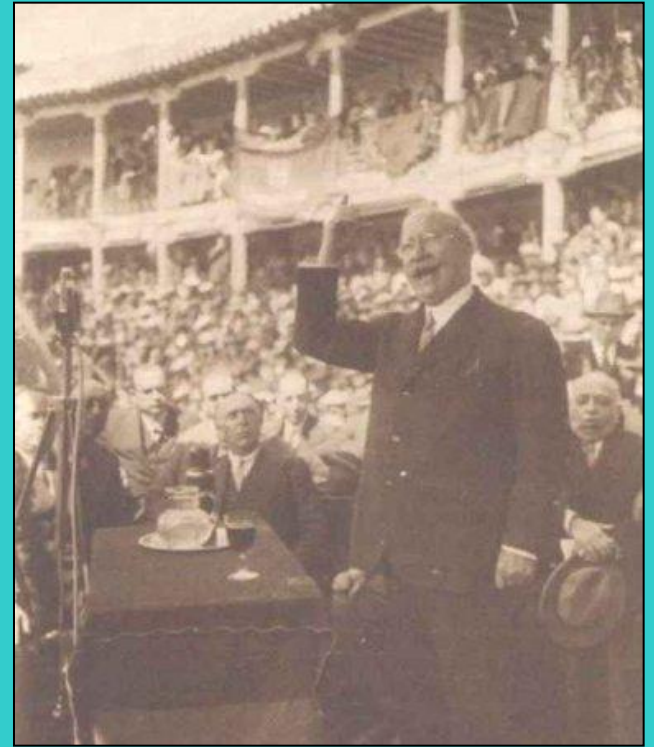
LLIGA CATALANA (novo nome da “Lliga Regionalista” desde 1933, F. Cambó)
PARTIDO NACIONALISTA VASCO (PNV)

PARTIDOS CONTRARIOS Á REPÚBLICA

AU- TO- RI- TA- RIOS	FASCISTAS: JONS (Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista. 1931, R. Ledesma, Onésimo Redondo). FALANGE ESPAÑOLA (1933, J.A. Primo de Rivera. En 1934 uníronse: FE de las JONS MONÁRQUICOS: COMUNIÓN TRADICIONALISTA (1931, antigos carlistas) RENOVACIÓN ESPAÑOLA (1933, Calvo Sotelo).
D E R E I T A S	PARTIDO AGRARIO ACCIÓN POPULAR (1931, aos poucos días cambia o seu nome polo de “Unión Regional de Derechas” –URD- base da CEDA que nacería en 1933). CEDA (Confederación Española de Dereitas Autónomas. 1933, J.M^a. Gil Robles)

Niceto Alcalá Zamora e Manuel Azaña

Alejandro Lerroux en 1933

José Antonio Primo de Rivera

Primeiro consello de ministros do Goberno provisional da República presidido por Niceto Alcalá Zamora. Os seus membros eran: Alcalá Zamora e Miguel Maura, da Dereita Liberal Republicana; Alejandro Lerroux e Diego Martínez Barrio, do centrista Partido Radical; Manuel Azaña e Marcelino Domingo, líderes de partidos republicanos de esquerda; Fernando de los Ríos, Indalecio Prieto e Francisco Largo Caballero, do PSOE; un republicano galego, Santiago Casares Quiroga, e un republicano catalán, Nicolau d'Oliver. Este goberno representaba ás clases medias profesionais e aos líderes obreiros socialistas.

La creación del Gobierno Provisional

- ❑ En la Puerta del Sol de Madrid, los miembros del Comité revolucionario republicano tomaron posesión del gobierno y proclamaron la República, en medio del entusiasmo popular.
- ❑ En seguida se llevó a cabo un Gobierno Provisional en el que participaron:
 - ❑ La derecha liberal republicana (Miguel Maura, Alcalá Zamora).
 - ❑ Republicanos de izquierda (Manuel Azaña).
 - ❑ Republicanos radicales (A. Lerroux o Martínez Barrio).
 - ❑ Socialistas (Largo Caballero o Fernando de los Ríos).
 - ❑ Nacionalistas catalanes (d'Olwer).
 - ❑ Sectores republicanos galeguistas (Casares Quiroga).
- ❑ Fuera de esta coalición estaban:
 - ❑ La derecha monárquica.
 - ❑ Los nacionalistas vascos.
 - ❑ El obrerismo más radical (comunistas y anarquistas).

AS REFORMAS INMEDIATAS:

O obxectivo principal deste goberno provisional será a convocatoria dunhas **CORTES CONSTITUÍNTES** (encargadas de elaborar unha constitución) pero antes diso intentaron abordar as transformacións que máis urxían:

- a) **A cuestión territorial:** as aspiracións dos nacionalistas xéranlle á República a primeira cuestión a resolver, a **AUTONÓMICA**.
- b) **A miseria agraria:** o reformismo social plasmouse nunha lexislación que intentaba pór fin á precaria situación dos campesiños, aprobándose unha serie de decretos. Entre eles: **Decreto de “Laboreo” forzoso:** obrigaba aos propietarios a teren cultivadas as terras. **Decreto de Termos Municipais:** obrigaba aos propietarios a contrataren preferentemente xornaleiros do propio municipio, intentando con isto facer diminuír as elevadas taxas de paro. Establécese a xornada de 8 horas. Implántase o seguro de accidentes, que xa existía na industria.
- c) **A Reforma do Exército:** era un dos asuntos máis complicados. O seu obxectivo era conseguir un exército moderno e eficaz subordinado á autoridade civil (co cal se intentaba previr o perigo de golpes de estado) e cun número de oficiais moito máis reducido. Os militares máis conservadores viron moi mal esta reforma. Tamén se procedeu á anulación da Lei de Xurisdicións de 1906.
- d) **A cuestión da orde pública:** creouse un novo corpo de policía armada: a **Garda de Asalto**, á que se lle confiou a seguridade das cidades, obxectivo que non se conseguiu sendo este un dos principais problemas da República.

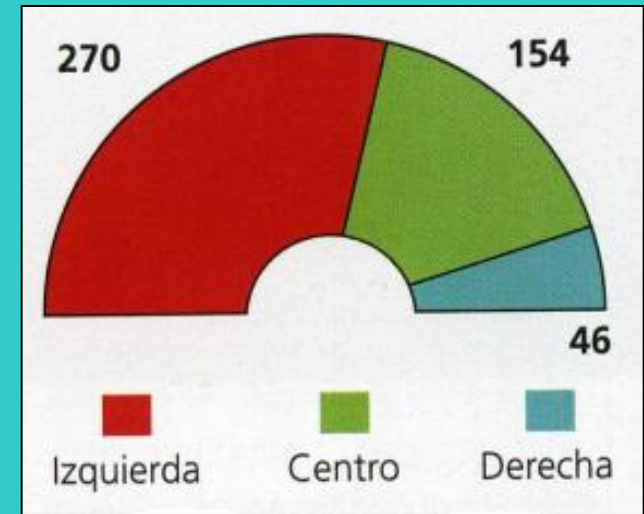
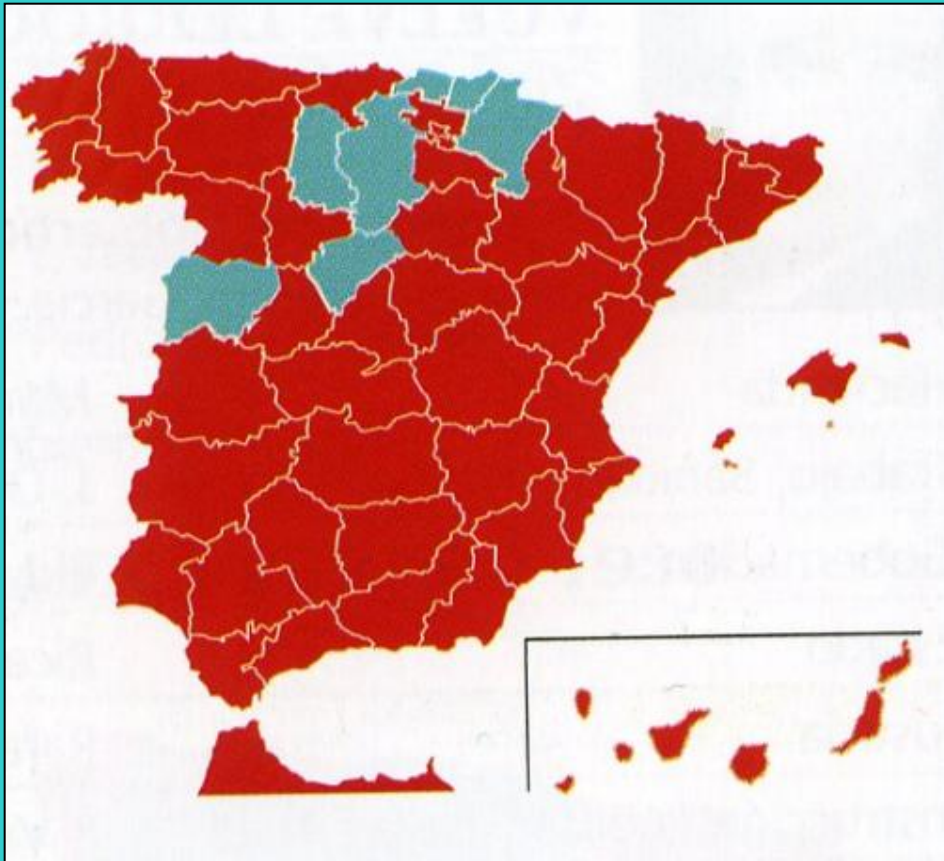
PRIMEIRAS REACCIÓNS E CONFLITOS: Ante a implantación da República os sectores economicamente máis poderosos (terratenentes, banqueiros, grandes empresarios) reaccionaron con temor. Neses días a **Bolsa de Madrid** derrubouse (non se quería investir nas empresas españolas por temor ao que puidese pasar) e a banca reduciu drasticamente o número de préstamos.

Un dos sectores que máis se opoñía ao novo réxime era a **Igrexa Católica** (aínda que as instrucións do Vaticano eran respectalo e acatalo); o **CARDENAL SEGURA**, bispo de Toledo e Primado de España, mostrou unha actitude moi belixerante atacando ao Goberno nas súas pastorais. A situación será cada vez máis tensa e rematará na queima dunha serie de Igrexas e conventos en varias cidades realizadas por grupos anticlericais de extrema esquerda.

O goberno provisional convocou **eleccións a Cortes Constituíntes** para o 28 de xuño, cuxa misión era a de elaborar unha nova **Constitución**. Antes, modificouse a **Lei Electoral** intentando acabar coas prácticas caciquís e mantívose o sufraxio universal masculino. As mulleres non podían votar, pero si eran elixibles. A Constitución establecía un estado laico, secularizou os cemiterios e dissolveu a Compañía de Xesús.

A eleccións celebradas en xuño deron a vitoria á coalición de Republicanos e Socialistas, que acadou o 90% dos escanos do Parlamento e por primeira vez na nosa historia, hai tres mulleres no Parlamento: **CLARA CAMPOAMOR, VICTORIA KENT e MARGARITA NELKEN** (as mulleres tiñan dereito ao **sufraxio pasivo**, podían ser votadas, pero non ao **sufraxio activo**, non podían votar; podían ser elixidas pero non elixir).

Eleccións a Cortes Constituíntes. Xuño 1931

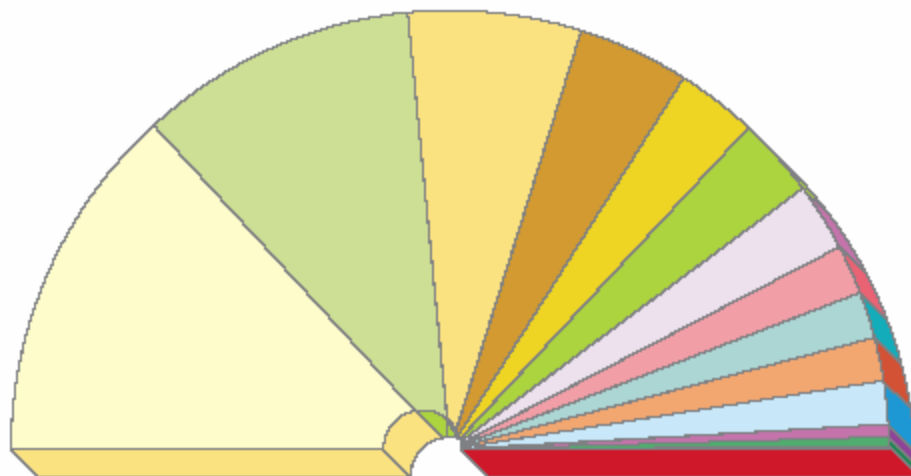

■ Republicanos y socialistas
■ Derechas

Contundente vitoria da coalición de republicanos e socialistas. A nova composición das Cortes supón unha ruptura radical co sistema de partidos da Monarquía.

Eleccións a Cortes Constituíntes en 1931

(Número de deputados)

	Socialistas 116
	Radicais 90
	Radical-socialistas 56
	Esquerra Republicana de Catalunya 36
	Acción Republicana 26
	Agrarios 26
	Dereita Liberal Republicana 22
	Agrupación ao Servizo da República 16
	ORGA 15
	PNV e Tradicionalistas 14
	Federais e diversos de extrema esquerda 14
	Liberal-demócratas 4
	Lliga Rexionalista 3
	Monárquicos 1

Partido	Escaños	% Esc.
Partido Socialista (PSOE)	115	24,5
Partido Republicano Radical (PRR)	94	20,2
Partido Republicano Radical Socialista (PRRS)	59	12,5
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	31	6,5
Acción Republicana	28	5,9
Agrarios (predecesores do Partido Agrario)	26	5,5
Progresistas	22	4,6
Federais	17	3,6
Federación Republicana Gallega	16	3,4
Vasco-navarros	15	3,2
Agrupación ao servizo da República	13	2,8
Lliga Regionalista	4	0,8
Unió Socialista de Catalunya	4	0,8
Partit Català Republicà	2	0,4
Partido Liberal Demócrata	2	0,4
Republicano Galleguista	1	0,2
Monárquico liberal	1	0,2
Independentes	20	4,2

OS GRANDES DEBATES NAS CORTES CONSTITUÍNTES: os temas máis conflictivos tratados nestas Cortes foron: o voto feminino, a organización territorial do Estado (as autonomías) e a cuestión relixiosa:

- **O voto feminino:** Foi unha das discusións importantes dentro do Congreso. O enfrontamento derivaba de dous enfoques diferentes: por unha banda, o dos que pensaban que as mulleres aínda non estaban suficientemente preparadas para exercer o dereito ao voto pois como non tiñan formación política, probablemente votarían o que lle indicasen os seus confesores dende a Igrexa ou os seus maridos na casa. Sería, xa que logo, un voto conservador que favorecería á dereita e prexudicaría ao Goberno (nesta postura atopábanse incluso algunhas deputadas de esquerdas como Victoria Kent). Por outra banda, os que pensaban que o voto feminino era un dereito irrenunciable cuxa aprobación non se podía demorar máis, aínda que se correse o risco de beneficiar á dereita (esta postura era defendida no Parlamento por Clara Campoamor).

- **O debate sobre a organización territorial do Estado:** Abriuse dende o momento en que Cataluña decide aprobar un Estatuto pola súa conta. Segundo a Constitución, varias provincias poderían organizarse en rexión autónoma mais non poderían federarse entre elas.

- **Separación Igrexa-Estado:** A Constitución proclamou a liberdade de cultos e suprimiu a financiamento da Igrexa por parte do Estado, prohibíndolle ás Congregacións relixiosas exercer o ensino, o comercio ou a industria. Disolveuse a **Compañía de Xesús** e os seus bens foron nacionalizados.

O problema da **cuestión relixiosa** inscríbese dentro dos atentados contra as ordes relixiosas que tiveron lugar na práctica totalidade do territorio español durante a primeira quincena do mes de maio. En Galicia estes conflitos foron especialmente intensos en Ourense, A Coruña e na comarca de Ferrol-Betanzos. En Santiago non chegou a arder ningún edificio relixioso pero o alcalde xunto cos concelleiros, organizou unha garda cívica coa misión de vixiar polas noites aqueles edificios relixiosos que poideran ser obxecto dalgún ataque^[1]. A finais do mes de xullo unhas 200 familias santiaguesas, estreitamente vencelladas con membros dalgunha orde relixiosa e refrendadas por perto de 1.000 sinaturas, fixeron chegar ó Presidente do Goberno un escrito no que reclamaban para ós seus familiares relixiosos respeto e amparo nos seus dereitos civís, posto que “estaban sendo vítimas dunha campaña de hostilidade e difamación”^[2].

^[1] Anos mais tarde, en 1934, nunha sesión municipal dise que si Santiago se veu libre da destrución de igrexas (“sin tener que avergonzarse de haber destruido sus propias glorias a impulsos de una insensata e irreflexiva pasión”) foi gracias á xestión levada a cabo polo alcalde López Pol. Sesión do 17-XI-1934 en *Libro 3º de Actas Municipales: 29-IX-1933/18-V-1935*. A.M.S. “El alcalde, José Pasín y muchos más fueron a cuidar de San Francisco para que no le plantaran fuego, que lo querían quemar” (...). “Fueron también a Santa Susana, tampoco la dejaron quemar”. Entrevista nº 114, Arquivo Historga, Facultade de Xeografía e Historia.

^[2] Vid. *El Eco de Santiago*, 27-VII-1931.

Un dos primeiros asuntos a tratar foi a **proposta do cambio de nome dalgunhas rúas**. As escollidas para tal muda foron a “Praza de Afonso XII que pasaría a ser “Praza da República”, a “Avenida da Fonte de Santo Antonio”, que quedaría como “Avenida do 14 de Abril”, “Casas Reais” como “Rúa de Galán”, “Rodas” como “Rúa de García Hernández”, “Praza de García Prieto” como “Praza de Pablo Iglesias” e a “Avenida de Martínez Anido” como “Avenida da Liberdade”. Este tema ocupou varias sesións e tamén numerosas cabeceiras da prensa local. Os seus detractores falaban de respecto á tradición e á Historia pero finalmente, a proposta foi aceptada^[1].

^[1] Con este proceder, Santiago non fixo mais que seguir a tradicional costume española de mudar a nomenclatura das principais rúas das cidades como un acto de honra ós representantes políticos, culturais ou científicos do país nese momento. Vid. I. Olmos Sánchez, *La ciudad de La Unión durante la II República (1931-1939)*, Universidad de Murcia, 1998, p. 45. “Menos pasión, menos mimetismo y un poco más de ecuanimidad”. Así comezaba unha crítica contra o cambio de nome das rúas contida en *El Eco de Santiago*, 2-V-1931.

Cemiterio católico *versus* cemiterio civil

Durante a segunda metade do século XIX comeza a plantexarse o problema da secularización dos cemiterios. Entendíase por estes o lugar sagrado onde se enterraban os cadáveres dos fieis, e deste espazo sagrado ficaban excluídos quen non pertenceran en vida ao “gremio da Igrexa católica”, entre os que se contaban os xudeus, herexes, infieis e os nenos que morrían sen bautismo. Os disidentes fronte á Igrexa como os excomungados, os que nun cumprían co precepto pascual, os causantes de delito público notable, os ladróns e salteadores de camiños mortos en actos de cometer o crime, os duelistas, suicidas, etc. quedaban fóra do camposanto.

A lei do 18 de febreiro de 1872 é ditada para previr conflitos entre a autoridade civil e a eclesiástica. Agora, o Goberno xa fala da liberdade de cultos e de que, en virtude da mesma, os recintos funerarios deben ser ampliados, e os terreos poden ser susceptibles de expropiación. Sen embargo, o acceso aos mesmos deberá verificarse por unha *porta especial, independente, pola que entrarán os cadáveres que alí deban inhumarse e as persoas que os acompañen.*

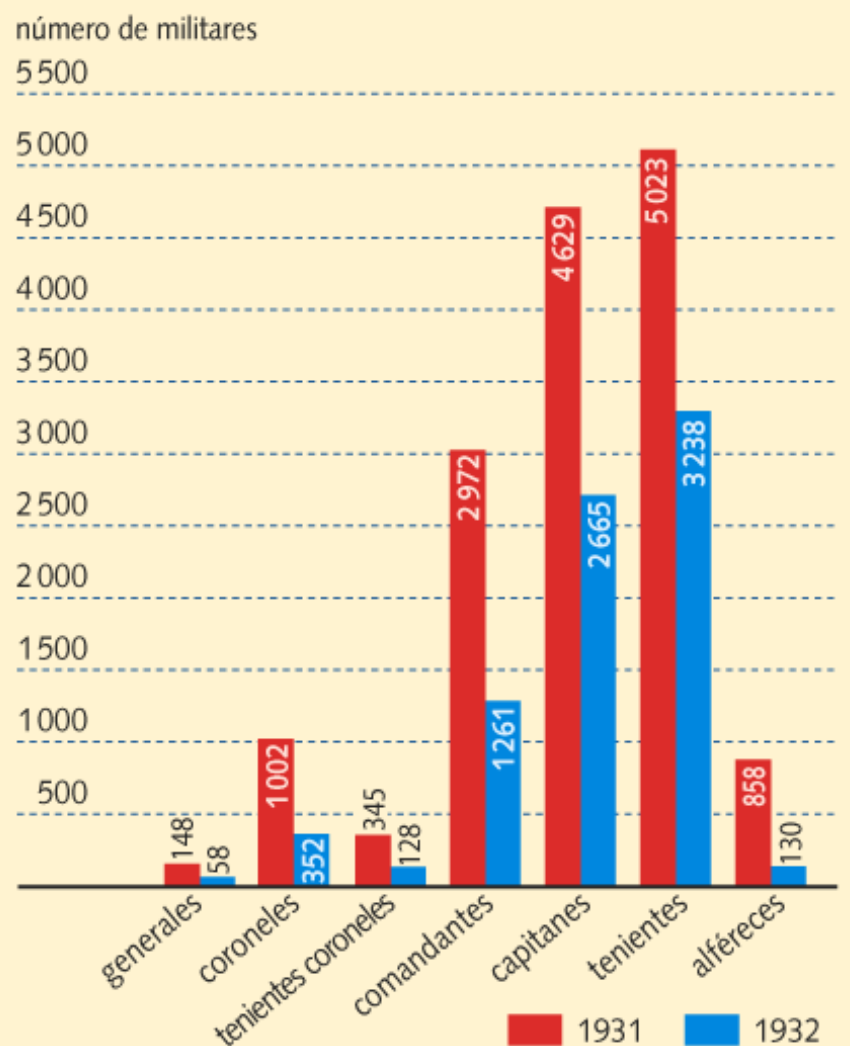
Segundo a Lei de 19 de maio de 1882, todos os cemiterios de nova creación teñen que contar con espazos para os non católicos; pero a falta de cumprimento do estipulado leva á creación doutra lei un ano máis tarde. A Real Orde de 2 de abril de 1883 establecía que nos concellos cabeza de partido xudicial así como naqueles que superaran os 600 habitantes debía establecerse ao lado do cemiterio católico, pero respectando o pechamento deste e con entrada independente, un espazo cerrado destinado aos defuntos non católicos. Na práctica, serían enterrados xunto á tapia do cemiterio, na parte de fóra, lugar provisional ata o momento de emitirse o fallo xudicial eclesiástico sobre unha posible admisión no recinto católico. Este enterramento provisional tería lugar nunha zona que non tivera servido de sepultura para católicos, e contaría con separación mural da área católica.

Evidentemente, esta normativa tamén foi aplicada ao cemiterio parroquial burelao, de nova creación trala devandita lei; e como mudas testemuñas quedan dúas pequenas portas laterais que foron tapiadas nos anos trinta do pasado século.

Pero, ¿por que dúas portas en vez dunha, como marcaba a normativa?. Por unha porta entraban aqueles cadáveres sen identificar (náufragos, persoas vítimas dunha morte violenta...) xunto cos nenos que morrían sen bautizar; quedando reservada a segunda, para quen estaban fóra da fe católica. Podemos presupor que os matrimonios civís que tiveron lugar durante a Segunda República (1931-36) e os primeiros anos da Guerra Civil (1936-39) tiñan intención de ser soterrados nun espazo alleo ao culto católico.

LA REFORMA DEL EJÉRCITO (1932)

Fuente: Elaborado a partir de M. ALPERT: *La reforma militar de Azaña*, 1982.

O PROBLEMA AGRARIO

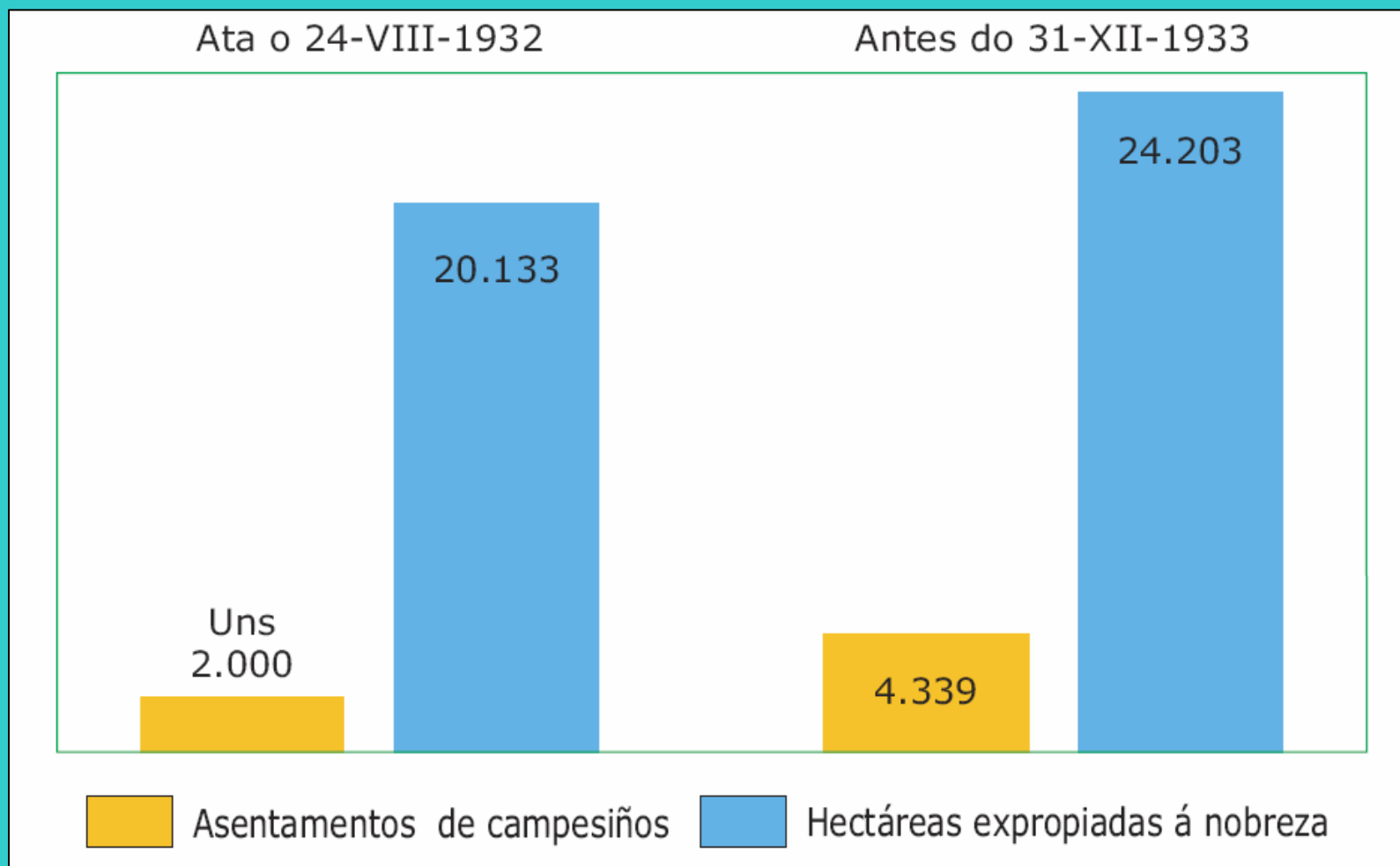
Os campesiños de toda España esperaban que a chegada da República representara o fin de todos os seus problemas. O problema agrario era un dos máis complicados. Os traballadores do campo, mal pagados e mal alimentados esperaban que as prometidas reformas foran drásticas e inmediatas. Andalucía era unha rexión de profundos contrastes sociais e económicos, de latifundios e de grandes terratenentes. Estas desigualdades alimentaban o resentimento de máis de 700.000 xornaleiros que vivían na miseria.

Pero a reforma agraria de 1932, una lei complicada e cautelosa, só serviu para desilusionar a moitos xornaleiros e irritar aos terratenentes. Creouse un **Instituto de Reforma Agraria** que poidera controlar o devandito plan máis, a pesar de todos os esforzos, fronte aos 60.000 campesiños asentados nas novas terras que anualmente a Reforma tiña proxectado, despois de dous anos de actuación só 12.000 estaban realmente en dita situación.

LA APLICACIÓN DE LA REFORMA AGRARIA

A reforma agraria

PROPIEDADES DE LA GRANDEZA

Propietarios	Hectáreas
Duque de Medinaceli	79 146
Duque de Peñaranda	51 015
Duque de Vistahermosa	47 203
Duque de Alba	34 455
Marqués de la Romana	29 096
Marqués de Comillas	23 719
Duque del Infantado	17 171
Conde de Romanones	15 171

Fuente: Instituto de Reforma Agraria, 1932.

FINCAS ENTREGADAS POR EL IRA

Período	Hectáreas
De 1907 a 1931	68 151
De agosto de 1933 a febrero de 1936	164 265
De febrero a julio de 1936	712 070

Fuente: Ministerio de Agricultura, 1937.

Entre os propietarios e terratenentes empezou a cundir a alarma, entre os campesiños a desilusión ante a lentitude da Reforma Agraria. A fame e a miseria creaban as condicións ideais para un clima de violencia revolucionaria. Os pobos de **Castilblanco**, **Arnedo** e **Casas Viejas** convertéronse en expoñentes claros desa violencia. En Castilblanco (Badaxoz) estallou unha folga xeral o 31 de decembro de 1931. Ao intentar disolvela, os campesiños reaccionaron violentamente matando a catro números da Garda Civil. En Arnedo (A Rioxa), morreron sete traballadores e quedaron feridos trinta máis ao disolverse a disparos da Gardia Civil, a manifestación que se celebraba ante a casa consistorial do pobo.

O Goberno encontrou a oposición dos grandes propietarios de terras (= terratenentes), das altas xerarquías da Igrexa e do exército, que consideraban demasiado radicais as reformas, pero tamén dos anarquistas e dos sindicatos, que eran partidarios de transformacións máis profundas.

Un grupo de veciños de Castilblanco (Estremadura), detido tras o linchamento de catro gardas civís en decembro de 1931. A Garda Civil matara a un campesiño ao tentar disolver unha manifestación e o pobo, enfervorecido, asesinou a catro gardas.

As consecuencias políticas foron importantes. Ante a dureza das medidas tomadas pola Garda Civil foi destituído o seu director, o xeneral **Sanjurjo**, que uns meses despois se levantaría contra a República.

Sen embargo, o episodio de violencia definitivo produciuse a comezos de 1933, **en Casas Viejas** (Cádiz). Esgotada alí a paciencia trala lentitude da Reforma Agraria, os campesiños, tras declarar o comunismo libertario, asaltaron o cuartel da Guarda Civil, asasinando a varios dos seus números.

A chegada de reforzos permitiu reprimir o levantamento duramente. As autoridades republicanas foron acusadas de ter organizado a matanza. Escándalos como o de Casas Viejas, a lentitude das reformas e o crecente desemprego impulsaron aos socialistas a abandonar o goberno Azaña, desprestixiado. A crise desembocou nas eleccións de 1933.

A situación da vila de Casas Viejas

O maior número de rúas está sen empedrar e as augas residuais de limpeza han de pasar necesariamente por elas. Nas mesmas guindan os veciños lixo, dándolle á vila un aspecto de cortello. [...] Existe un só médico para todos os habitantes. Non existe farmacia. Hai dúas escolas nacionais con capacidade para vinte nenos, onde se aloxan sesenta, quedando a pesar desta apertura antihixiénica e prexudicial, numerosos nenos sen poder recibir a máis elemental instrución.

J. SUÁREZ, alcalde de Casas Viejas, ao periódico *El Pueblo*, 1933

A inmensa maioría dos veciños de Casas Viejas son xornaleiros sen traballo abandonados á miseria. Hoxe, despois de ser mortos a tiros máis de 20, detidos un cento e espantados polo terror moitos dos restantes, quedan na vila 450, dos cales só 30 traballan. Os campesiños que se alzaron o día 10 de xaneiro fixérono co desexo de distribuír as terras en cultivo e labrar as ermas, aguilloados pola necesidade. [...]

R. J. SENDER, diario *La Libertad*, 23 de febreiro de 1933

En xaneiro de 1933, a represión governamental dunha revolta anarquista de campesiños na aldea gaditana de **Casas Viejas** sáldase coa morte de 25 persoas, conmociona á sociedade e asesta un duro golpe ao prestixio de Azaña.

Algúns dos campesiños de Casas Viejas, na súa fuxida da Garda Civil, refúxianse na casa do líder anarquista, Francisco Cruz. As forzas da orde rodean a casa e disparan para obrigar aos refuxiados a saír. Ante a súa negativa deciden queimar a casa (que arde facilmente porque o teito era de palla). Só unha muller e un neno conseguen saír pola porta principal e réndense, mentres que algúns logran escapar polas ventanas cara o monte; lamentablemente seis persoas perecen carbonizadas. En total morren 25 persoas. Unha vez consumada a traxedia e para dar un escarmento ao pobo, os cadáveres permanecen á vista de todos, e os gardas teñen orde de recorrer as casas e de disparar si alguen se resiste a abrir. Durante o rexistro, un ancián morre na porta da súa casa por non identificarse. Ademais, para dar outra lección aos veciños, doce mozos son capturados ao azar e fusilados.

A sociedade española está conmocionada, non só pola magnitude da traxedia (22 aldeáns mortos) senón porque opina que se tratou dun abuso de autoridade.

Familia campesiña española durante os anos trinta

La Barraca es una institución creada y subvencionada por el Ministerio de Instrucción Pública, para mostrar al pueblo los clásicos españoles, en particular Cervantes, Calderón de La Barca y Lope de Vega.

Al volver a Madrid de su primer viaje a Galicia en 1932, Lorca ya llevaba prefigurado *Madrigal á cibdá de Santiago*, el primero de los seis poemas. Ese mismo año volvió primero como director de La Barraca, visitando A Coruña, Compostela, Pontevedra, Vilagarcía y Ribadeo, y una vez más, pasando por Pontevedra y Lugo.

La amistad de Ernesto Guerra da Cal, -a quien Blanco-Amor atribuye el papel de incitador de los Seis Poemas-, fue decisiva en todo este proceso.

En 1934, Lorca viajó a Buenos Aires y Montevideo, y allí se inspiró en los emigrantes gallegos para escribir *Cantiga do neno da tenda*. El autor de *Romancero Gitano* ya había publicado el Madrigal en el periódico *El Pueblo Gallego* y, cuando regresó a Granada, Blanco-Amor le insiste en la publicación de sus poemas.

Vuelve a Madrid y decide finalizarlos con ayuda de Guerra da Cal, quien le había sugerido que los escribiera en gallego, y no en castellano como era su primera intención. Los *Seis poemas galegos* fueron editados el 27 de diciembre de 1935 en Nós.

García Lorca, en Betanzos

Lorca y el grupo de actores y actrices de *La Barraca* en Galicia.

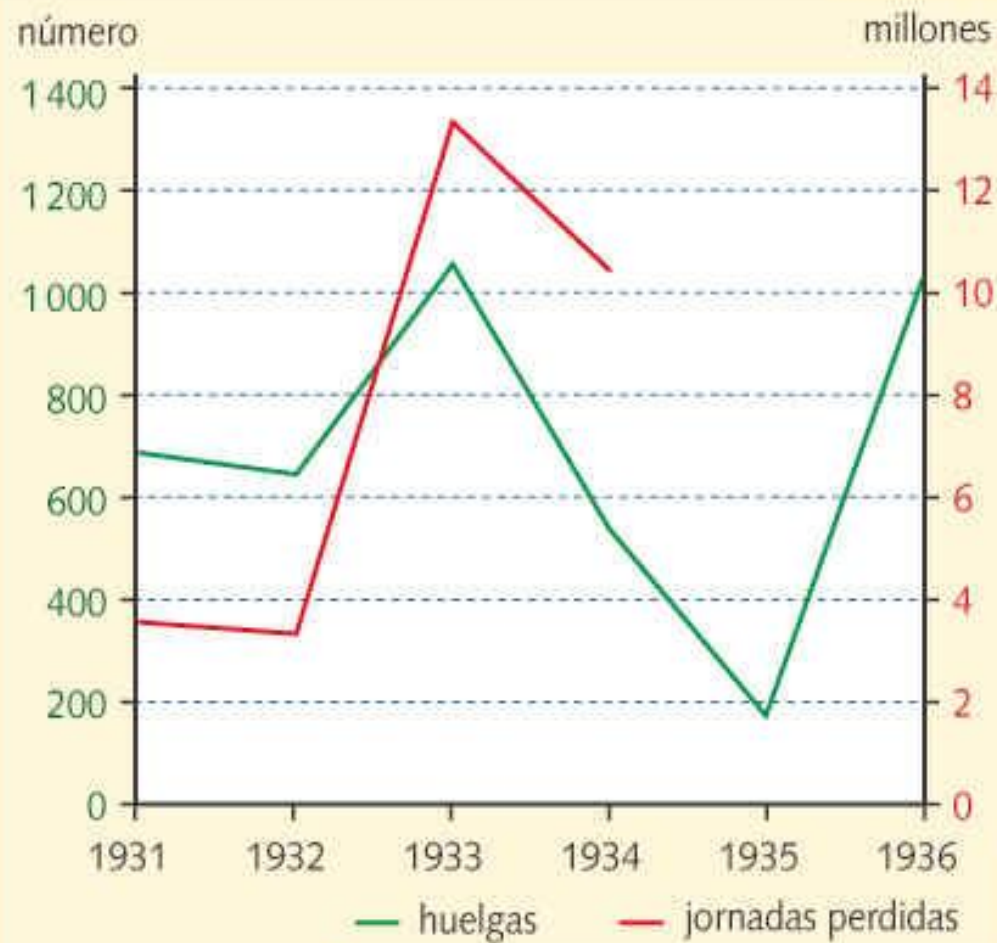

O presidente da República estampa a súa sinatura no **Estatuto de Cataluña** no ano 1932. O 9 de setembro, as Cortes aproban un texto que, apoiado por Azaña, declara a rexión catalá autónoma dentro do Estado español e establece o catalán como lingua oficial ao igual que o castelán.

Escena relativa ao golpe militar do xeneral Sanjurjo

HUELGAS EN ESPAÑA (1931-1936)

Fuentes: Anuario Estadístico (1933) y Pequeño Anuario Estadístico (1936).

Solto procedente de Acción Popular dirixido ao público feminino:
Mujer: ¡Vota la candidatura de derechas y contra el marxismo!. Si no lo haces vendrá el COMUNISMO, que te arrancará los hijos de tus brazos; la Iglesia de tu pueblo, símbolo de NUESTRA SANTA RELIGIÓN, será derruida y arrasada; el esposo que amas HUIRÁ DE TU LADO, autorizado por la LEY DEL DIVORCIO; vendrá la ANARQUÍA A LOS CAMPOS y a vuestro hogar el HAMBRE Y LA MISERIA.

*¡Mujeres!: Debéis eterna gratitud al Partido Socialista:
Os ha redimido del gineceo.
Os ha restituido vuestros derechos políticos.
Os ha igualado a los hombres destruyendo la preferencia del sexo.
Os sustrae a la férula del confesionario.
Os convierte en seres conscientes, cesando de ser un simple objeto del placer burgués.
¡Votad al Partido Socialista!*

A la mujer española y católica: ya se acerca el día grande, trascendental, quizá uno de los más emocionantes de tu vida. Vas a dar tu voto y es fácil que con él decidas la suerte de tu Patria (...). Votad la candidatura de las Derechas (Firmado: "Una madre cristiana". El Compostelano, 17-XI-1933).

Cidadanas de pleno dereito

A republicana **Victoria Kent** é unha das tres mulleres que acceden ao Parlamento, despois de que o novo Réxime modifique a lei electoral de 1907 para permitir que haxa deputadas nas Cortes Constituíntes. As outras serían Clara Campoamor, tamén republicana, e a socialista **Margarita Nelken**.

Victoria Kent foi unha defensora de postergar a concesión do sufraxio feminino ata un momento máis adecuado. Durante a República ocupou o cargo de Directora Xeral de Prisións.

Clara Campoamor foi sen embargo, a gran defensora do voto feminino.

O dereito ao voto para as mulleres foi aprobado o 1 de outubro de 1931. Esta concesión era pedida polos deputados católicos, polos os cataláns, os progresistas e os socialistas; pero curiosamente, non foi produto dunha reivindicación masiva das mulleres, alleas, na súa maioría, a estas cuestións.

Despois de varios debates, acordouse conceder o voto á muller por 161 votos a favor e 121 en contra. Entre os primeiros atopábanse os socialistas (82 votos), os agrarios (13 votos) e os republicanos conservadores (11 votos). Dos votos en contra, 50 eran radicais, 28 radical-socialistas e 17 de "Acción Republicana", entre os máis salientables.

Os socialistas votaron masivamente a favor do sufraxio feminino, igual que as dereitas, aínda que por motivacións diferentes. A maioría dos radicais votaron en contra, agás contadas excepcións como a de Clara Campoamor (elixida deputada polo Partido Radical en xuño) e dado que fora ela a máis ardente defensora deste dereito na Cámara, votaría a favor. Fronte a ela estaban os que crían que o voto feminino ía prexudicar á República pola súa suposta tendencia conservadora (entre eles a outra deputada, Victoria Kent, quen expresou no Parlamento que "la mujer es retrógrada, reaccionaria e inculta, y necesita pasar por el pensamiento universitario para capacitarse" mentres que en privado declaraba: "el voto de la mujer española es el voto de su confesor").

Á hora de analizar a **participación dos deputados galegos**, cómpre dicir que dos 49 que representaban a Galicia nese momento nas Cortes, 16 votaron a favor, 10 en contra e outros 23 non votaron. (Algúns dos que votaron a favor foron: Santiago Casares Quiroga, Ramón Suárez Picallo e Luis Recaséns Siches. Votaron en contra: Ubaldo de Aspiazú y Artazu, Basilio Álvarez e Gerardo Abad Conde. Non votaron: Roberto Nóvoa Santos, Salvador de Madariaga ou Antón Villar Ponte.

A nova condición das mulleres, como electoras e elixibles, influíu decisivamente na súa politización e todos os partidos, non só os de dereitas, puxeron as súas miras na captación do voto feminino cara ás seguintes eleccións.

Nas eleccións de 1933 o triunfo da coalición dereitista fronte a unha esquerda desunida e ás abstención anarquistas, "convirtió al voto femenino en la lejía de mejor marca para lavar torpezas varoniles" segundo dicía Clara Campoamor. Sen embargo, as eleccións de 1936, co triunfo da Fronte Popular, demostraron que non era certo o peso conservador do voto feminino: moitas mulleres votaban influídas polos homes da súa familia, máis que polo cura. Nesta ocasión foi elixida deputada Dolores Ibárruri entre outras.

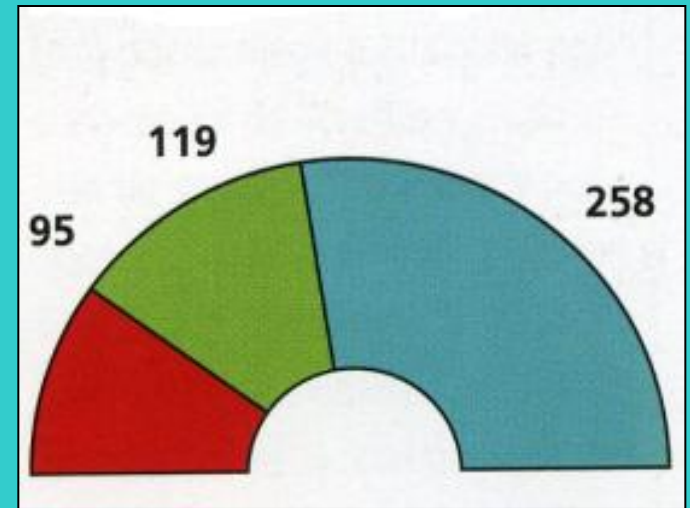
Facendo cola para votar.
Eleccións de 1933

**ESPERANDO PARA VOTAR
POR 1ª VEZ, ESPAÑA, 1933.**

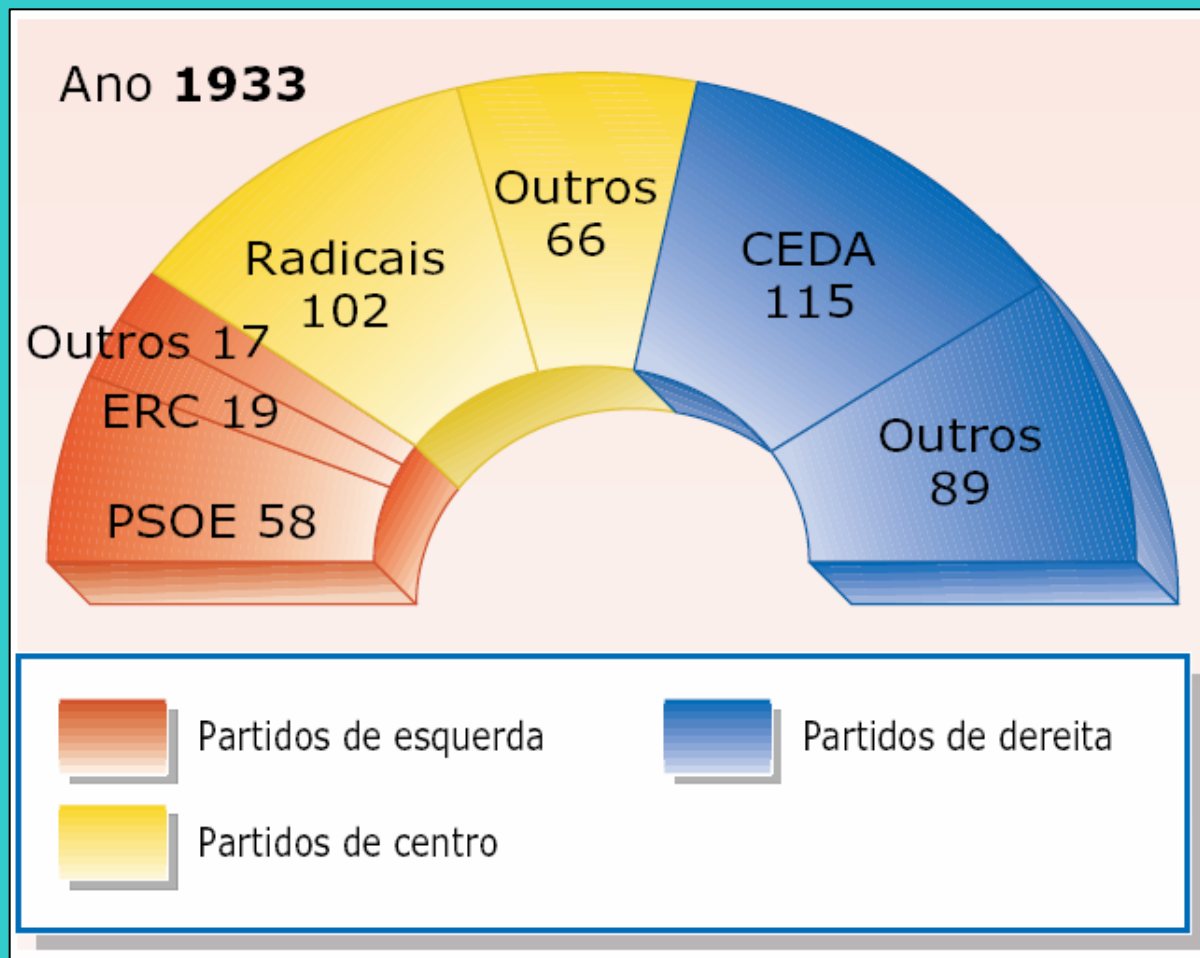
Nas eleccións xerais de novembro de 1933 votaron por primeira vez as mulleres, que constituían máis da metade do censo.

Eleccións xerais, novembro 1933

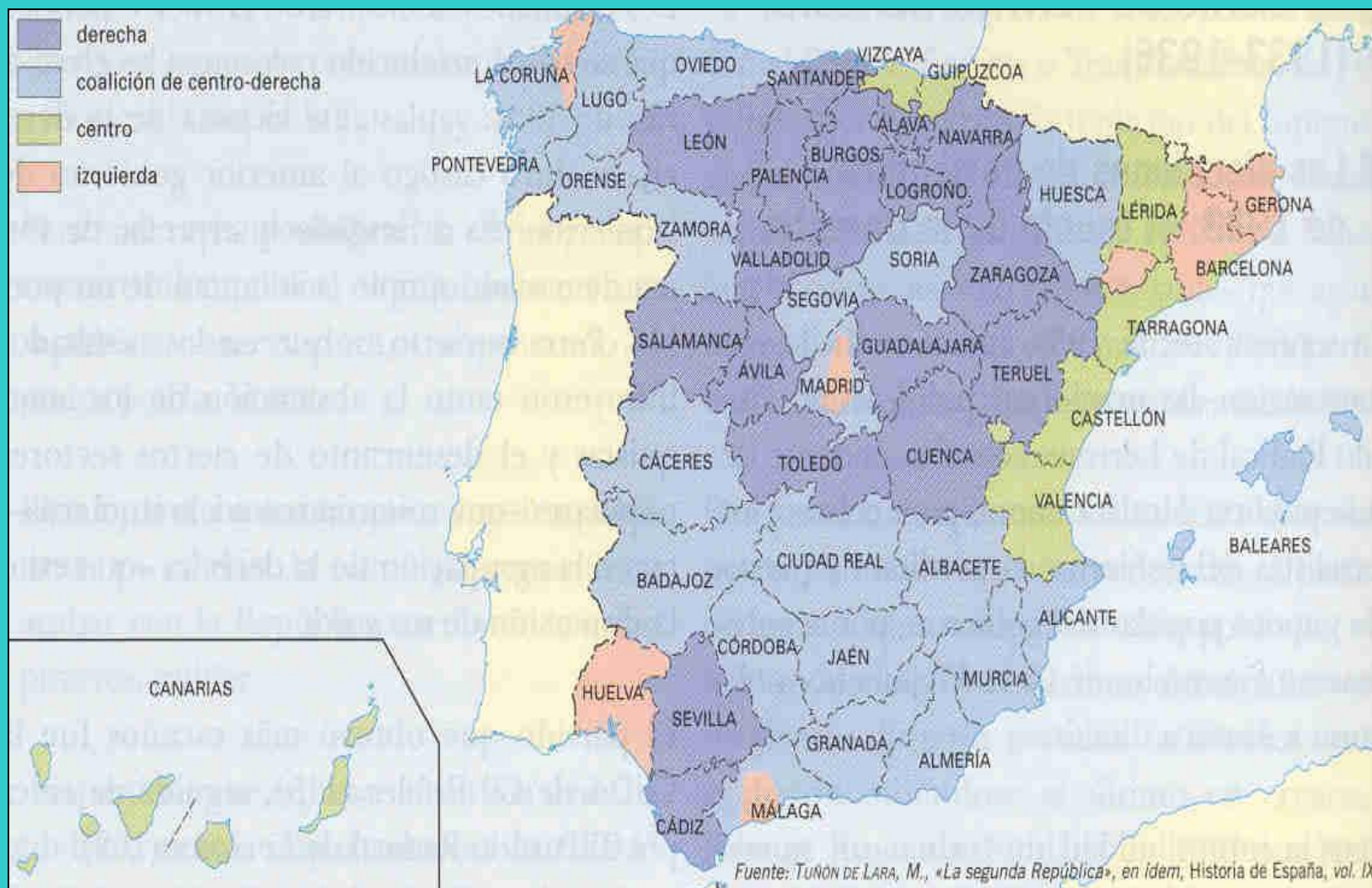
■ Derecha
■ Izquierda ■ Centro

Primeiras eleccións realmente democráticas, ao participar a muller. A abstención foi máis grande nas zonas de maioría anarquista e menor nas zonas de dereitas. A esquerda presentouse desunida, mentres que a dereita agrupouse en torno á **CEDA**.

A campaña electoral desenvolveuse nun ambiente de forte enfrontamento entre as dereitas, agrupadas na coalición da **CEDA**, e as esquerdas, que se presentaron desunidas. Nese ano **José Antonio Primo de Rivera** (fillo do ditador Miguel Primo de Rivera) fundou **FALANGE ESPAÑOLA**, partido que tiña unha ideoloxía próxima ao Fascismo.

Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA)	115	24,3
Partido Republicano Radical (PRR)	104	22,0
Partido Socialista (PSOE)	58	12,2
Partido Agrario	36	7,6
Lliga Regionalista	24	5,1
Tradicionalistas	21	4,4
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	18	3,8
Renovación Española	16	3,4
Independentistas de dereita	16	3,4
Partido Nacionalista Vasco (PNV)	12	2,5
Partido Liberal Demócrata	10	2,1
Acción Republicana (AR)	5	1,1
Radical-socialistas independientes	4	0,8
Federals	4	0,8
Republicanos progresistas	3	0,6
Unió Socialista de Catalunya	3	0,6
Republicanos independientes	2	0,4
Partido Comunista de España (PCE)	1	0,2
Radical-Socialistas	1	0,2
Republicanos gallegos	1	0,2

Elecciones de 1933. Candidaturas más votadas

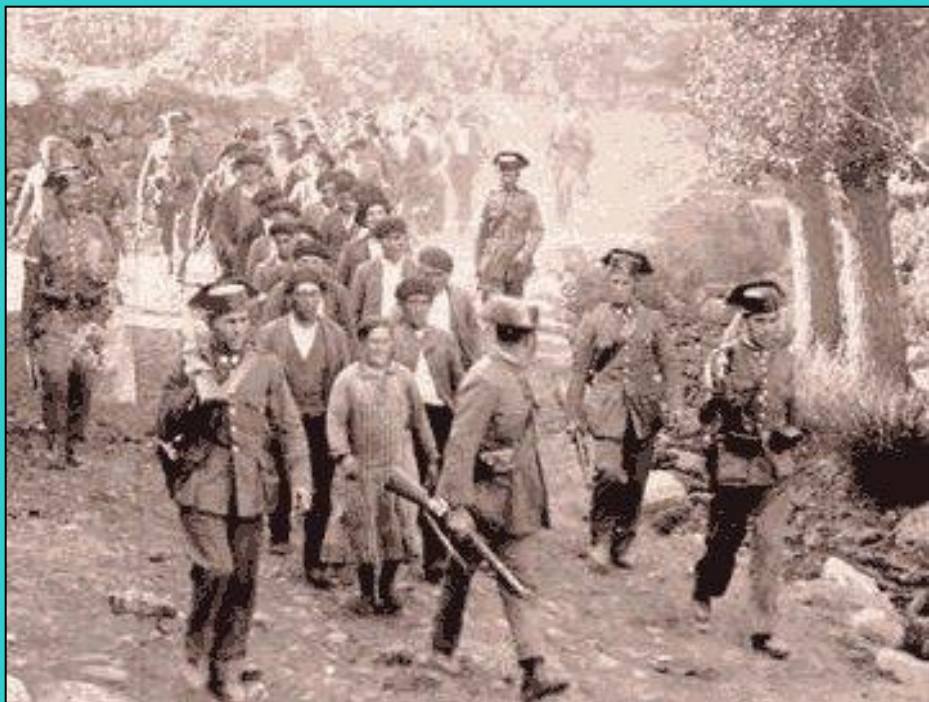

Gobierno presidido por Lerroux con ministros da CEDA

LEVANTAMIENTOS E INSURRECCIONES EN 1934

Fuente: M. TUÑÓN DE LARA: *La Segunda República*, 1976.

Escena da revolución de Asturias
en 1934

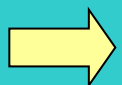

Luís Companys e o goberno da
Generalitat presos trala
insurrección de 1934

O termo **estraperlo** ou **straperlo** úsase para referirse ao comercio ilegal de bens sometidos a algún tipo de imposto ou taxa polo Estado. Por extensión, trátase dunha actividade irregular e tamén é usado como sinónimo de mercado negro. A quen practica o estraperlo chámase *estraperlista*. O 22 de outubro plantexábase nas Cortes o escándalo do estraperlo.

A orixe deste acrónimo está nun escándalo político que lle custou o goberno ao xefe do Partido Radical, Alejandro Lerroux. O estraperlo era un xogo de ruleta eléctrica inventado por uns empresarios (ou timadores) holandeses, **Strauss**, **Perel** e **Lowann** (esta última muller do primeiro). Da unión dos seus nomes naceu o inxenio «Stra-Perlo», que xa fora prohibido en Holanda por estar trucado.

Estes empresarios, co obxectivo de que se autorizara a instalación dunha ruleta no Casino de San Sebastián, sobornaron en 1934 a altos cargos do Goberno, entre eles Aurelio Lerroux (sobriño de Alejandro Lerroux) e o ministro de Gobernación, do mesmo partido.

O xogo foi prohibido pola policía logo de demostrarse que era fraudulento (xa que a roda controlábase mediante un botón, e polo tanto a banca gañaba sempre que o desexaba), o que non impediu que funcionara en Mallorca, onde foi tamén clausurado.

Strauss quixo unha compensación polo rexeitamento da súa máquina fraudulenta e, como Lerroux non atendeu ao chantaxe, informou do asunto á oposición. Cando esta tivo coñecemento do soborno levantaron o maior escándalo posible, enviando as probas que tiñan ao presidente da República, Alcalá Zamora, que provocou inmediatamente a crise de Goberno.

O **Asunto Nombela** fai referencia a un escándalo de malversación de fondos públicos denunciado por Antonio Nombela, inspector xeneral de colonias, segundo o cal un membro do goberno do Partido Radical pagara a unha navieira unha indemnización non aprobada polo Consello de Ministros.

PROPAGANDA ELECTORAL PARA AS ELECCIONES DE 1936

Católicos:

Cristo y la religión en labios de las derechas son una blasfemia. Practican los ritos pero no acomodan su vida a los postulados éticos del cristianismo. Aparentan combatir el ateísmo y la incredulidad y van del brazo a pedir vuestros sufragios, con los tragacuras y violadores de novicias, de la partida radical. Pregonan la moralidad administrativa y se alían con Emiliano Iglesias y los culpables del Straperlo y asunto Tayá.

¡Son unos farsantes!

¡Votad la candidatura de izquierdas!

ARRENDATARIO: las derechas votaron la Ley de Arrendamientos para que el “amo” te lance de las tierras.

OBRERO: las derechas rebajaron los salarios y anularon la legislación social. Si vencen, disolverán tu sindicato.

CIUDADANO: las derechas violaron la constitución, pisotearon las garantías y gobernaron mediante el terror.

COMERCIANTE: la crisis es obra de las derechas, consecuencia de su protección al gran capitalismo.

INQUILINO: los desahucios de campesinos es indicio de que si vencen las derechas peligra tu estabilidad y el Decreto de alquileres.

LABRADOR: las derechas procuran tu miseria.

ESPAÑOLES: las derechas son el fascio y la guerra.

¡Votad la candidatura de Izquierdas.

PROPAGANDA ELECTORAL PARA AS ELECCIÓNS DE 1936

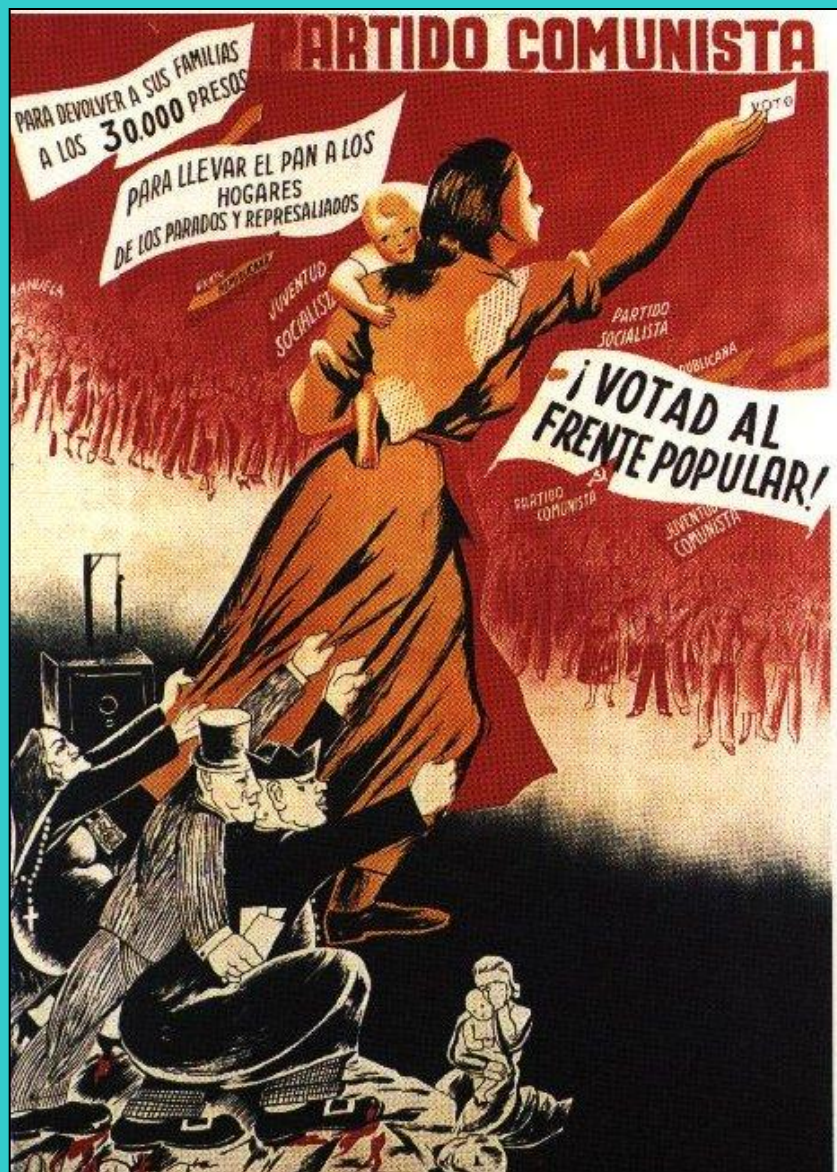
As forzas da dereita tentaban conseguir o voto dende varios plantexamentos: o católico ou aludindo á chegada do marxismo se triunfaba a candidatura de esquerdas:

Ahora la cuestión es que estamos amenazados por otro enemigo más rabioso que ataca (...) integralmente a la Iglesia, escuela y familia (...) Se trata de ser humanos o no. Primero ser. Después hombres. Últimamente católicos.

* * *

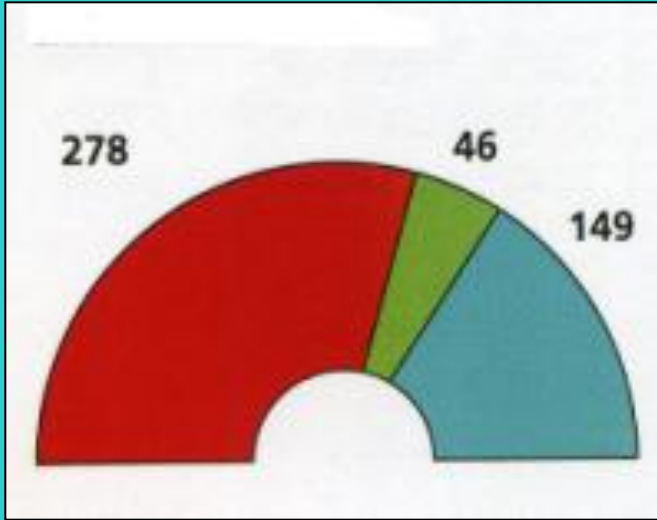
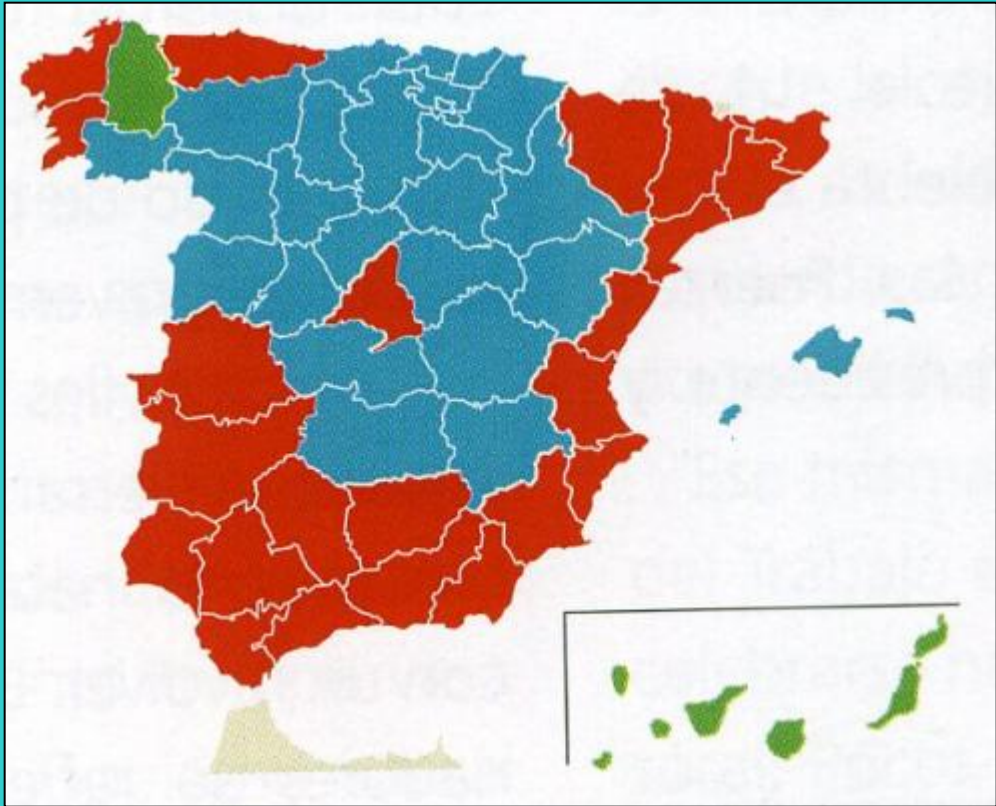
¿Eres en suma, español? Pues Rusia acordó recientemente hacer de nuestra patria la primera de sus colonias (...). El día 16, Marxismo o España.

(Soltos con data do 6 de febreiro de 1936, contidos na carpeta “Sucesos Políticos. Años 1929-1936”. AHUS).

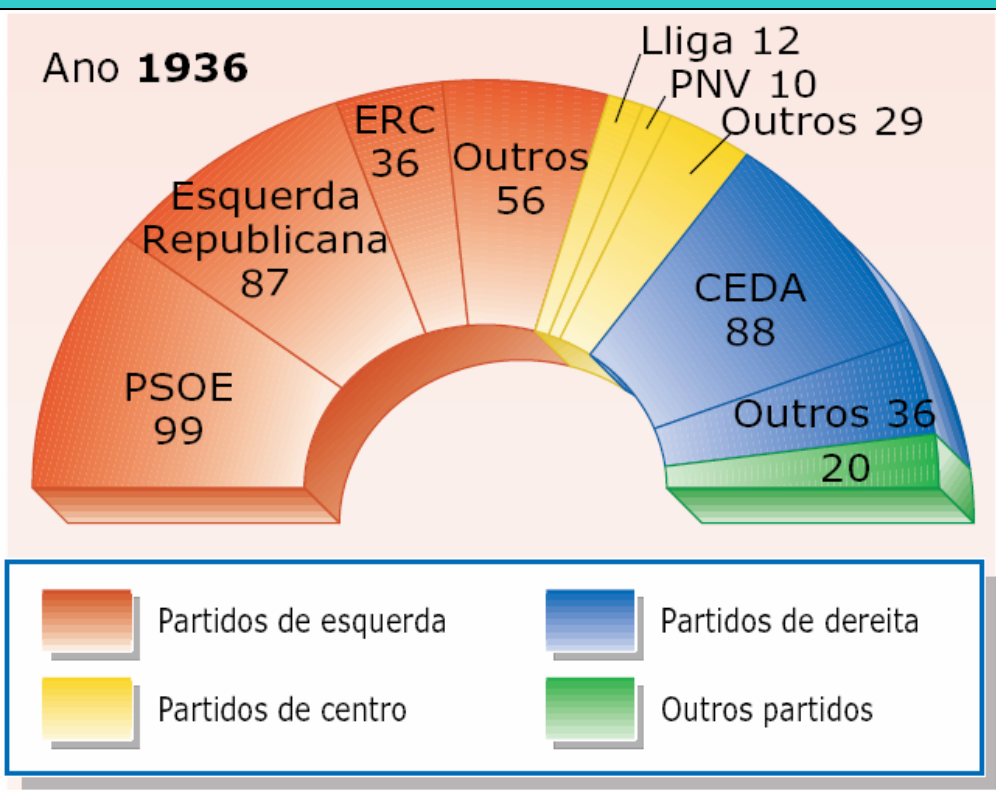
Cartel electoral do Partido Comunista de España en febreiro de 1936

Eleccións xerais. Febreiro 1936

- Frente Popular
- Derecha
- Centro

A **Fronte Popular**, formada por republicanos, socialistas e comunistas gaña as eleccións. Trátase dun novo volco no panorama político español que leva á vitoria ás esquerdas, derrotadas en 1933.

- As esquerdas unidas na **FRONTE POPULAR**
- As dereitas máis fragmentadas: **CEDA**, Comunión Tradicionalista + Renovación Española = **Bloque Nacional** de Calvo Sotelo (propugnan derribar a República pola forza e impor un goberno autoritario) e a **Falange Española**, que acudiu ás eleccións xunto coas JONS (uníronse en 1934)

O **triunfo da Fronte Popular** foi seguido de ocupacións de terras, folgas e manifestacións en boa parte do país. Fronte á violencia que enfrontaba na rúa aos grupos de extrema dereita e de extrema esquerda, o goberno mostraba debilidade.

Partido	Escaños	% Esc.
Partido Socialista (PSOE)	99	20,9
Confederación Española de Dereitas Autónomas (CEDA)	88	18,6
Izquierda Republicana (IR)	87	18,4
Unión Republicana (UR)	38	8,0
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	37	7,8
Partido Comunista de España (PCE)	17	3,5
Centristas	16	3,3
Bloque Nacional	12	2,5
Lliga Regionalista	12	2,5
Partido Agrario	11	2,3
Partido Nacionalista Vasco (PNV)	10	2,1
Tradicionalistas	10	2,1
Republicanos progresistas	6	1,2
Radicais	5	1,1
Republicanos conservadores	3	0,6
Independentes de dereita	3	0,6
Otros	19	4,0

Elecciones de 1936. Candidaturas más votadas

El 'pucherazo' del 36

[illegible]

 Acta manipulada a lápiz para atribuir más votos al FP. Aparece en el libro 1936 Fraude y violencia. Procede del archivo de la Diputación de Jaén

- Así fue el fraude en las elecciones del Frente Popular, con falsificaciones en el recuento
- Hubo un 'baile' de 50 escaños a favor de las izquierdas

Se procedió con la concesión de la amnistía a unos 30.000 presos políticos y se forzó a los patrones a readmitir a los obreros despedidos como consecuencia de las huelgas de 1934. Asimismo se permitió el restablecimiento del gobierno de la Generalitat y se iniciaron las negociaciones para la aprobación de un Estatuto para el País Vasco y otro para Cataluña.

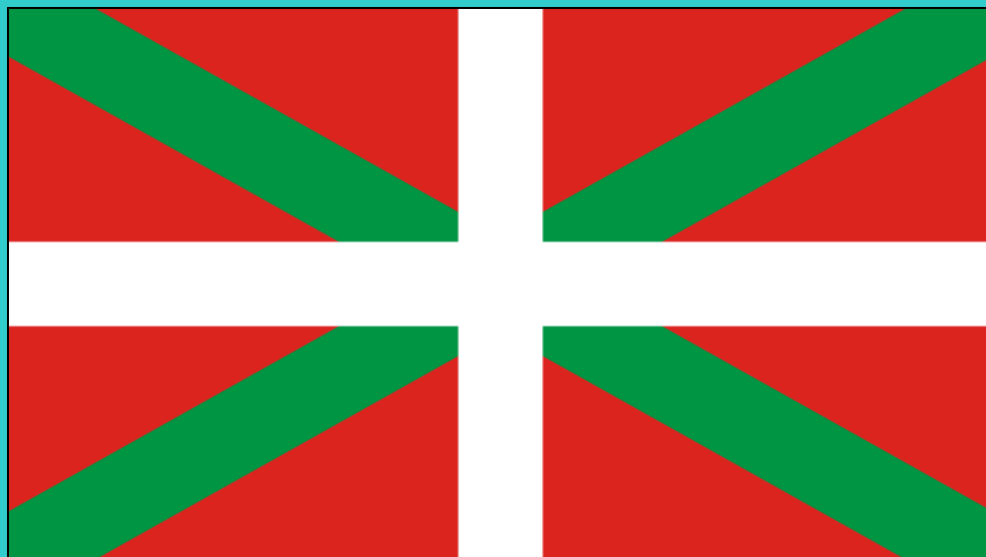
Las reformas iniciadas en 1931 fueron reemprendidas. Para evitar un posible golpe de Estado el gobierno decidió enviar a los generales que menos confianza ofrecían al régimen a lugares periféricos: Franco a Canarias; Mola a Navarra; Sanjurjo por su parte se encontraba exiliado en Portugal desde su fracasado golpe de estado de Sevilla de 1932.

Los propietarios agrícolas se opusieron a las reformas, muchos industriales decidieron cerrar sus fábricas y la Iglesia católica, temerosa de nuevos brotes anticlericales y de un nuevo recorte de sus derechos en España, se opuso a la República de manera generalizada.

Respecto ás **autonomías** do País Vasco e de Galicia, as Cortes aproban o Estatuto da primeira, xa iniciada a Guerra Civil; mentres que o Estatuto da segunda foi presentado o 15 de xullo de 1936 nas Cortes españolas para a súa discusión e aprobación, pero tres días despois produciuse a sublevación militar contra o Goberno da República. Galicia foi ocupada rapidamente polo exército rebelde e a autonomía morreu baixo a opresión franquista. As Cortes republicanas, trasladadas a Cataluña por mor da guerra, nun acto máis simbólico que efectivo, admitiron a trámite parlamentario o Estatuto de Galicia en febreiro de 1938, pero non foi discutido nin aprobado.

Presidencia del debate sobre
el Estatuto Vasco en la asamblea
de Estella. 14 de junio de 1931.
(Fot.: Enc. Auñamendi)

O Estatuto vasco-navarro, tamén coñecido como o **Estatuto de Estella**, foi o proxecto de Estatuto de Autonomía conxunto para as provincias de Álava, Guipúzcoa, Navarra e Vizcaya. Foi aprobado na sesión das Cortes do 1 de outubro de 1936, por vía de urxencia, e publicado en *La Gaceta de Madrid* o 7 de outubro.

O 28 de xuño de 1936 celebrouse o plebiscito do estatuto. Do total de electores de que constaba o censo, 1.343.135, votaron 1.000.963, o 74,56% do censo electoral, con 993.351 votos a favor, 6.161 en contra e 1.451 papeletas en branco. Esta diferenza tan elevada de votos entre ambas opcións foi cualificada de *santo pucherazo* polos propios partidarios do estatuto.

Naquel momento, o galego Santiago Casares Quiroga era o Presidente do Goberno da Segunda República. A Campaña polo SI foi espectacular. Galicia foi empapelada con carteis de Castelao, Luís Seoane, Isaac Díaz Pardo, etc.

O 15 de xullo de 1936, Gómez Román e Castelao, entregaron ao Presidente das Cortes Españolas o texto do estatuto aprobado en referendo, para o inicio dos trámites para a súa aprobación. Sen embargo, o estatuto de 1936 non chegou a entrar en vigor, debido ao estallido da Guerra Civil, aínda que as Cortes Españolas aceptárono a trámite en febreiro de 1938, sen que puidera chegar máis lonxe.

A II República: reunión de parlamentarios galegos e cartel pro-Estatuto

O Estatuto non foi aprobado ata a reunión de Cortes da República celebrada en México en 1945, polo que nunca entrou en vigor.

ESTATUTO DE GALICIA

QUE LA

ASAMBLEA REGIONAL DE AYUNTAMIENTOS

CELEBRADA EN

SANTIAGO DE COMPOSTELA

DURANTE LOS DÍAS 17, 18 Y 19 DE DICIEMBRE DE 1932,
ACORDÓ PROPONER A LA VOTACIÓN DE LOS ELECTORES,
CONFORME AL ARTÍCULO 12 DE LA CONSTITUCIÓN

TIPOGRAFÍA
«EL ECO DE SANTIAGO»
1932

AUTONOMÍA GALLEGA

ESTATUTO DE GALICIA

ANTEPROYECTO FORMADO POR LA COMISIÓN
NOMBRADA EN LA ASAMBLEA GALLEGA QUE
SE CELEBRÓ EN SANTIAGO DE COMPOSTELA
EL DÍA 3 DE JULIO DE 1932.

TIPOGRAFÍA
«EL ECO DE SANTIAGO»
1932

Una parte de la izquierda (los anarquistas y los socialistas encabezados por Largo Caballero) eufórica por su triunfo electoral, empezó a propugnar la necesidad de iniciar la revolución. En la derecha, la Falange organizó grupos paramilitares que protagonizaron fuertes acciones violentas. Se creó así un clima de violencia generalizada con enfrentamientos constantes entre la izquierda y la derecha. Ante el aumento de la violencia una parte importante de la derecha adoptó una posición favorable a un golpe de Estado.

El golpe de Estado venía gestándose desde hacía tiempo. De hecho, ya en abril de 1936 hubo un primer intento de golpe que fracasó debido a la falta de organización. El mando de la conspiración pasó al general Mola, llamado el Director, que comenzó a preparar minuciosamente el golpe.

Para organizar la sublevación militar no tuvo demasiadas dificultades, ya que contaba con el apoyo de una parte importante del generalato; sin embargo sí encontró algunas dificultades a la hora de organizar el apoyo civil, ya que cada sector de la derecha aspiraba a un modelo de gobierno distinto después de ejecutado el golpe.

El general Mola, director de la conspiración, pretendía crear una Dictadura Republicana de carácter militar, con el objeto de eliminar los gérmenes de la revolución para después regresar a la legalidad, aunque no tenía claro si se volvería a la República o la Monarquía. Las posturas de los distintos apoyos al golpe eran muy diversas: la CEDA defendía la restauración de la monarquía Alfonsina; fascistas y falangistas aspiraban a la construcción de un régimen semejante al de la Italia de Mussolini. Los carlistas también defendían una Monarquía Tradicional.

La jefatura suprema del golpe se reservó al general Sanjurjo, militar muy respetado dentro del estamento militar que se encontraba exiliado en Portugal como consecuencia de su frustrado golpe de 1932 en Sevilla. El plan consistía en conseguir que el máximo número cuarteles se pronunciaran simultáneamente por toda España, considerándose claves para el triunfo los de Madrid y Barcelona, así como el ejército africano, el mejor preparado de todos en la guerra, cuyo mando se reservaba al general Franco.

Las distintas fuerzas derechistas fueron creando una red de enlaces y apoyos militares y civiles que se extendía fuera de España, a Italia y Alemania.

El golpe se precipitó debido al encadenamiento de una serie de acontecimientos. El 12 de julio de 1936 el teniente Castillo, de la Guardia de Asalto, de tendencias izquierdistas, fue asesinado. El 14 del mismo mes, y como represalia, algunos de sus compañeros secuestraron y asesinaron al líder del Bloque nacional, José Calvo Sotelo.

El día 17 de julio las tropas de Marruecos se sublevaron. Al día siguiente hicieron lo mismo numerosos cuarteles españoles, sin embargo el alzamiento no logró imponerse en las dos ciudades más importantes, es decir, en Madrid y Barcelona, quedando España dividida en dos zonas de prácticamente el mismo tamaño. Esto desembocó en una guerra civil que duraría tres largos años.

O teniente Castillo asasinado

Calvo Sotelo asasinado

Noticias confusas sobre o levantamiento militar

Presidentes da República (Xefes de Estado): Niceto Alcalá-Zamora (1931-1936) e Manuel Azaña (1936-1939).

Xefes de Goberno:

- ❑ Niceto Alcalá-Zamora (14 de abril-4 de outubro 1931. Centro)
- ❑ Manuel Azaña (14 de outubro de 1931-12 de setembro de 1933. Socialista)
- ❑ Alejandro Lerroux (12 de setembro -8 de outubro de 1933. Centro)
- ❑ Diego Martínez Barrio (8 de outubro-16 de decembro de 1933. Centro).
- ❑ Alejandro Lerroux (16 de decembro de 1933-28 de abril de 1934)
- ❑ Ricardo Samper (28 de abril de 1934-4 de outubro de 1934. Centro)
- ❑ Alejandro Lerroux (4 de outubro de 1934-25 de setembro de 1935)
- ❑ Joaquín Chapaprieta (25 setembro de 1935-14 decembro 1935. Centro/Dta.)
- ❑ Manuel Portela Valladares (14 decembro de 1935-19 febreiro de 1936. Centro).
- ❑ Manuel Azaña (19 de febreiro-10 de maio de 1936)
- ❑ Augusto Barcia (10-13 de maio de 1936)
- ❑ Santiago Casares Quiroga (13 de maio-19 de xullo de 1936. Esquerda)
- ❑ Diego Martínez Barrio (19 de xullo de 1936)
- ❑ José Giral (19 de xullo-4 de setembro de 1936)
- ❑ Francisco Largo Caballero (4 de setembro de 1936-17 de maio de 1937)
- ❑ Juan Negrín (17 de maio de 1937-31 de marzo de 1939)

¿Por qué a República non puido sobrevivir?

A República chegou en abril de 1931 de forma pacífica, con celebracións populares na rúa e ambiente festivo. Apenas cinco anos máis tarde, esa República estaba defendéndose nunha guerra civil á que a levara un golpe de Estado.

A Segunda República pasou dous anos de relativa estabilidade, un segundo bienio de inestabilidade política e uns meses finais de acoso e derribo. **Tivo que enfrontarse a fortes desafíos e ameazas desde arriba e desde abaixo.** A súa obra de reformas políticas e sociais abriu un abismo entre varios mundos culturais antagónicos:

Entre católicos practicantes e anticlericais convencidos

Entre patróns e traballadores

Entre Igrexa e Estado

Entre orde e revolución

Por arriba: resultou moi complicado consolidar unha coalición estable entre republicanos e socialistas. Os republicanos máis conservadores e católicos desmarcáronse moi axiña da coalición (outubro de 1931).

Por abaixo: o que se supoñía que ía ser a incorporación da clase obreira ao Goberno e á administración do Estado atopou desde o principio importantes límites, debido á existencia dun poderoso movemento anarcosindicalista que prefería a revolución como alternativa ao goberno parlamentario. Sen embargo, o recurso á forza non foi só exclusivo dos anarquistas senón que os socialistas tamén ensaiaron a vía insurrecional en outubro de 1934.

* * *

O afundimento do Partido Radical en decembro de 1935, trala saída á luz dunha serie de escándalos de corrupción, deixou á República sen centro político. A coalición de centro-dereita do segundo bienio desintegrouse, e nos primeiros meses de 1936, o espazo político que esta deixara empezou a ser ocupado polas forzas extra-parlamentarias e anti-sistema da extrema dereita.

O **período republicano comeza** pola formación dun **gobierno provisional** tralas eleccións municipais do 12 de abril de 1931, que deron o triunfo ás candidaturas republicanas. Neste goberno estaban representados todos os partidos do Pacto de San Sebastián e inicia xa unha serie de reformas, sobre todo nos ámbitos agrario e educativo.

Hai que destacar o claro triunfo que nas eleccións a Cortes Constituíntes de xuño de 1931 obtivo a “conxunción republicano-socialista.

Sobre a **Constitución** promulgada en decembro, debe destacarse a concepción de España como “república de traballadores de toda clase”, suliñando entre os seus puntos esenciais o carácter laico do Estado, a previsión dun réxime autonómico e o sufraxio feminino.

Hai que ter moi en conta o contexto de depresión económica internacional que limita os recursos e as posibilidades de levar a cabo as reformas que se pretendían.

Entre 1931 e 1933 gobernou a República unha **coalición de esquerdas** presidida por Manuel Azaña; entre as importantes **reformas** que este goberno tratou de levar a cabo, deben destacarse as seguintes:

- A **reforma militar**, que gañou a inimizade de boa parte dos cadros do exército.

- A **reforma educativa**, moi vinculada á cuestión relixiosa (matrimonio civil, divorcio), e moi mal acollida pola xerarquía eclesiástica.

- A **aprobación en 1932 do Estatuto catalán**, mal vista polos defensores da “unidade española”.

- A **reforma agraria**, centrada no latifundismo e no absentismo agrario, e que atentaba contra os intereses dos grandes terratenientes.

O triunfo das dereitas nas eleccións de novembro de 1933 veu motivado por tres feitos esenciais:

- O **artellamento da oposición**, desde as primeiras conspiracións monárquicas ata a creación en febreiro de 1933 da CEDA, liderada por Gil Robles, como elemento nuclear das dereitas.

- As **graves alteracións sociais** (folgas, tentativas revolucionarias anarquistas), que en moitos casos remataron en traxedia (Casas Viejas) e limitaron os apoios ao goberno.

- As **divisións internas no propio goberno**.

- Destaca tamén a **ruptura social e a radicalización política**, tanto na dereita (a influencia do ascenso do nacionalsocialismo, a creación da Falange) como na esquerda (FAI, PCE).

Sobre o **bienio de dereitas** é necesario estudar o programa claramente reaccionario da súa política (“rectificador”, en denominación eufemística de Gil Robles), que na práctica significaba unha volta atrás nas máis importantes reformas empezadas no bienio anterior (revisión constitucional, contrarreforma agraria, renuncia ás socializacións...). O incremento da mobilización social (revolución de Asturias de 1934), o recurso ao exército como aparato represivo, a confrontación coa Generalitat e as disensións entre as forzas coaligadas no goberno, son elementos a ter en conta para entender a convocatoria de **eleccións en febreiro de 1936**.

Nestas eleccións consegue a vitoria a esquerda, unida na **Fronte Popular** para deter o que se percibía como avance do fascismo. Destaca neste período:

- A aceleración da política de reformas suspendidas pola dereita, sobre todo a reforma agraria.
- A acentuación da inestabilidade política e da axitación social (folgas, grupos paramilitares).
- A actuación de certos sectores do exército, que preparaban un golpe de Estado para derrocar ao goberno lexítimo da República.